

Degraduojančio švietimo doktrina: tarp mitų ir tikrovės

Vietoj įvado

Pats straipsnio pavadinimas nežada pozityvaus požiūrio į švietimą. Skaitytojui gali susidaryti įspūdis, kad autorius tik ir kritikuoja švietimą, nematydamas pozityvių dalykų. Tačiau taip nėra, viskas, kas gerai, ir taip aišku. Kita vertus, reikia matyti abi puses – ir tai, kas gerai, ir tai, kas kelia nerimą. Negali viskas tik nuolat gerėti, modernėti. Nuolat kylanti gerovė – mitas. Kai kalbame apie švietimo pažangą, apie modernizaciją, neišvengiamai turime matyti antrąją pusę – degraduojančio švietimo reiškinius. Šis fenomenas anaipol nėra naujas Lietuvoje. Per pastaruosius keletą metų Lietuvos periodinėje spaudoje buvo nagrinėjami kai kurie šios doktrinos aspektai. Problemiška tik tai, kad kol kas nebuvo ryžtasi šio reiškinio įvardyti tiesiai – degraduojantis švietimas. Taigi šis kuklus straipsnis tebus šioks toks pasvarstymas apie tai, kas gi yra šis fenomenas, kokie jo atspindžiai Lietuvoje.

Kas gi tas degraduojantis švietimas?

Prieš trumpai aptariant degraduojančio švietimo sampratą pravartu priminti, kad degradacija reiškia smukimą, blogėjimą, išsigimimą ir pan. (TŽŽ). Jeigu kalbėtume apie Lietuvos švietimą, tai per pastaruosius 15 metų įvyko gana nemenkų gerų poslinkių. Tačiau yra gana sunku pasverti, ar įmanoma buvo padaryti daugiau ir geriau tomis sąlygomis, kurios buvo. Atsakyčiau „taip“, nes iš tiesų ne visos galimybės išnaudotos, daug kur tariami racionalūs sprendimai davė priešingus rezultatus. Prisiminkime kad ir pasipriešinimą dėl lietuviškų mokyklų steigimo Rytų Lietuvoje. Ar ne paradoksalu, kad Lietuvoje reikia kurti Lietuvą! Kitas pavyzdys - tai iki šiol tiksliai nesuskaičiuojami mokyklos nelankantys vaikai. Tokių pavyzdžių galima pririnkti daug. Pastaraisiais metais sunerimta dėl vykdytos švietimo reformos efektyvumo. Vis dažniau pedagoginėje spaudoje pasirodo abejonių dėl vykdytos reformos. Netgi mokytojų laikraščiu vadinamas „Dialogas“ išties stengiasi tokiu tapti ir ginti mokytojų interesus. Vienareikšmiškai atskleisti degraduojančio švietimo fenomeno neįmanoma, bet manau, kad diskusijos šia tema nepakenktų Lietuvos visuomenei, ypač pedagoginei, kurios rankose Lietuvos ateitis. Negaliu nepaminėti ir kito negatyvaus reiškinio, tai jaunimo išvykimo (protų nutekėjimo) į užsienį, pirmiausia gabaus jaunimo, jaunų mokslininkų ir kitų specialistų. Drįsčiau įvardyti tai nacionaline tragedija. Ir nieko. Iš valdžios pusės jokios reakcijos. Prezidentas V.Adamkus neseniai bandė inicijuoti diskusiją, netgi susitiko su svetur dirbančiais jaunaisiais mokslininkais, tačiau beveik visi susitikimo dalyviai pripažino, kad Lietuvoje jie nemato perspektyvų. Taigi „protų nutekėjimas“ - vienas iš esminių degraduojančio švietimo požymių, komponentų.

Toliau noriu praskleisti dar du svarbiausius šios doktrinos komponentus – tai korupcija švietime ir švietimo falsifikacija. Apie korupciją (korupcijos fenomeną) švietime pastaruoju metu daug kalbėta, bet nesusikalbėta. Viena pusė tvirtina, kad to nėra, kiti sako, kad klesti. Matyt, teisūs ir vieni, ir kiti. Pritariu, kad negalima suabsoliutinti šio reiškinio. Tačiau ilgamečiai tyrimai rodo, kad korupcija egzistuoja ir vis jos mastai didėja. Įdomų leidinį neseniai išleido Šiuolaikinių didaktikų centras. Leidinys „Antikorupcinis ugdymas aukštojoje mokykloje“ (Vilnius: Garnelis, 2005) analizuoja patį korupcijos fenomeną, korupcijos taksonomiją aukštojo mokslo sistemoje, korupciją Lietuvos aukštosiose mokyklose: situacijos analizę, problemų sprendimo galimybes ir kitus svarbius klausimus. Tyrimų duomenimis, net 40 proc Lietuvos studentų per pastaruosius 12 mėnesių yra davę kyšių aukštųjų mokyklų darbuotojams. Neseniai STT atliktas tyrimas parodė, kad pagal korupcijos lygį studijos aukštojoje mokykloje atsiranda trečioje vietoje po kelių policijos ir medikų paslaugų. LSAS (studentų atstovybių sąjunga) taip pat neseniai atliko korupcijos lygio tyrimą ir gavo panašius rezultatus. Jų tyrimo duomenimis, 33 proc. respondentų prisipažino davę dėstytojams kyšių. SPINTER atlikto tyrimo duomenimis, tai pripažino 40 proc. respondentų. 2004 metais taip pat buvo atliktas sociologinis tyrimas

"Korupcija Lietuvos aukštosiose mokyklose: požiūriai, problemos, sprendimo galimybės" (O.Guseva). Tyrimas buvo orientuotas daugiausiai į kokybinį korupcijos aukštosiose mokyklose nagrinėjimą. Kiekybiniai tyrimai akivaizdžiai byloja korupcijos išsikerojimą aukštosiose mokyklose. Todėl svarbiausia tokio pobūdžio tyrimų idėja - ta, kad reikalinga akademinės bendruomenės narių subjektyvių prasiūmų analizė. Nepakanka gauti tik procentus, t.y. žinoti lygį. Kur kas svarbiau atsakyti į klausimą, kodėl tai vyksta, kad galima būtų efektyvinti prevenciją. Tyrimai tyrimais, tačiau jie nėra svarbūs tik patys savaime. Ar daromos nors kokios išvados? Atsakyti vienareikšmiškai sunku. Žinoma, kad daroma. Džiugu, kad Lietuvoje dar ne visiems „vienodai šviečia“, kaip toj jaunimo pamėgtoj dainoj. Tokiame kontekste kiek keistokai skambėjo buvusio viceministro R.Vaitkaus nuomonė, jog didžiausią nerimą korupcijos požiūriu ministerijai (Švietimo ir mokslo – aut.pastaba) kelia švietimo institucijų steigimo skaidrumas (Kauno diena, 2003-10-16). Juk jo paties dalyvavimas skandale dėl Tarptautinės Baltijos Akademijos (Lietuva) ir Latvijos aukštosios mokyklos "Baltijos Rusų Institutas" veiklos Lietuvoje sukėlė reakciją Lietuvos visuomenėje. O juk taip R.Vaitkus „veržėsi“ į ministro kėdę! Nelaiku išviešinti suklastoti dokumentai privertė prezidentą V.Adamkų apsispręsti kitaip. Tačiau nomenklatūra savo bendražygių neišduoda, parūpino prorektorius postą viename iš Lietuvos universitetų. Koks tas moralinis Lietuvos politikų veidas, jei „prisidirbusi“ veikėja visapusiškai globoja toliau. Kokiai tad doktrinai atstovavo R.Vaitkus? Spauldoje jau buvo apie ją rašyta – eurazinei, pagal A.Dugino dūdelę. Žurnalisto V.Visocko internetiniame laikraštyje, pasakojančiame apie pasaulio specialiąsias tarnybas, publikuojamas straipsnis apie nelegalias prorusiškas aukštąsias mokyklas Lietuvoje. Jame randame Lietuvos likimą, „nupieštą“ pagal eurazinę doktriną: "Arba lenkų - lietuvių erdvė tebeegzistuos kaip savarankiška geopolitinė tikrovė (ir bus neįveikiama kliūtimi proeurazinei Baltijos vienybei su prūsiska ašimi), arba jos fragmentai bus integruoti į kitus geopolitinius blokus, o ji pati bus suskaldyta ir pasmaugta pačioje užuomazgoje" (A.Duginas, Geopolitikos pagrindai, Maskva, 1997). Tegul skaitytojai išvadas pasidaro patys.

Švietimo falsifikacija - antrasis degraduojančio švietimo doktrinos elementas. Šis reiškinys glaudžiai susijęs su korupcija bei kitomis negerovėmis. Falsifikacija suprantama kaip sąmoningas ko nors iškraipymas, klastojimas, pakeitimas netikru dalyku (TŽŽ). Šį reiškinį įvardyčiau „rūdimis“, kurios graužia švietimo sistemą „iš vidaus“. Analogiškai mąstydami suvokiame, kad reikia stengtis apsaugoti (apsaugoti) nuo rūdžių. Klausimas tik „kaip“? Sunku pirmiausia todėl, kad pats reiškinys nėra išsamiai išanalizuotas. Akivaizdu, kad daug lengviau ir maloniau kalbėti apie nuolat modernėjantį švietimą, didėjančią švietimo kokybę. Tačiau, kaip jau kalbėjome anksčiau straipsnyje apie švietimo sistemos prieštaravimus ir paradoksus (Lietuvos Aidas, 2005-11-04), nėra viskas tik gerai. Nepaisant didėjančių investicijų į švietimą, visame pasaulyje stebimas švietimo kokybės tendencingas smukimas.

Lietuvoje į aukštąsias mokyklas priimami abiturientai pagal vieningą sistemą-loteriją. Savaime suprantama, kad tokia sistema paprastesnė, turi daugiau privalumų stojančiųjų atžvilgiu ir t.t. Yra ir kita medalio pusė: prastas abiturientas - prastas ir studentas. Tokią tvarką lydi itin neigiamas dalykas – beveik „išnykusi“ motyvacija studijuoti vieną ar kitą sritį. Tenka stebėti būsimųjų mokytojų rengimą ir tenka konstatuoti, kad dauguma pirmakursių net neturi aiškaus supratimo kas ta „edukologija“, „mokykla“, „mokytojo darbas“. Kitaip sakant, pateko atsitiktinai, ten kur liko vietų. Tokie studentai kelia daug mažiau rūpesčių tiek dėstytojams, tiek apskritai sistemai. Svarbu, kad atneša pinigų. Susidaro netgi iškreipta nuostata – pinigus sumokėjau, duokite diplomą. Užjaučiu ir dėstytojus, kuriems sunku dirbti su motyvacijos neturinčiais studentais. Kaip pavyzdžiui, „nukalti“ gerą mokytoją per ketverius bakalauro pakopos studijų metus, jei nuo pat pirmo kurso dauguma studentų visiškai nepageidauja jais tapti. Apie pedagoginį pašaukimą galima kalbėti nebent uždaroje, kamerinio pobūdžio mokslinėse konferencijose, kur „šuns balsas į dangų neina“.

Pastaraisiais metais studijų pokyčiai vyksta gana sparčiai. Sureikšminamas savarankiškas studentų darbas. Profesorius St.Šalkauskis rašė, kad „studentas, jokio mokslo tikrai nemylis ir jokioms studijoms tikrai neatsidėjęs, nėra studentas tikra to žodžio prasme, nes atsidėjimo stoka

neleidžia įsigilinti į mokslo dalykus, įeiti į jų kursą, nuodugniai juos suprasti ir paskui sugebėti juos pavartoti savo profesijos reikalams“. Jeigu šiandien matuotume, kas tai yra studentas, naudodami profesoriaus kriterijų, tai vargu ar daug tokių studentų būtų. Nesiryžtu atsakyti kiek, bet kad nemažai būtų tokių, kurie neatitinka šio kriterijaus – tai faktas. Dėstytojai duoda įvairių savarankiškų darbų studentams (pvz., kursiniai, referatai ir t.t.), kad jie vystytų savo gebėjimus, ypač savarankiško darbo, kūrybinius ir pan. Tačiau neretas studentas šiuos „darbus“ nusiperka, už juos tai daro kažkas kitas. Iš kur tai ateina? Žinoma, kad tokios nuostatos susiformuoja ne čia ir ne dabar. Tai vyksta daug anksčiau. Ir čia reikia išreikšti pagarbą tiems, kurie išties nuoširdžiai ir sąžiningai studijuoja. Juk ne visi gali ir nori išvykti iš Lietuvos. Viena iš priežasčių, manau, ta, kad tai gal tie studentai, kuriems dar mokykloje mokantis tėvai darydavo pamokas už savo atžalas, samdė korepetitorius ir t.t. Iš kur tad tas savarankiškumas? Juk asmenybės išsilavinimas gerėja ne tik skaitant tam tikrus tekstus, juos įsisavinant, pagaliau kažką išmokstant atmintinai. Daug svarbiau intelekto vystymas. Neišmokysi to, kuris pats pilnai nepasiners į pažintinę, kūrybinę, projektinę ir kt. veiklą.

Kitas veiksnys, skatinantys švietimo falsifikaciją, yra „jo didenybė“ Internetas. Niekas šiandien neabejoja, kad Internetas teikia daug gerų dalykų ir privalumų, kad tai yra milžiniška jėga besiformuojančioje žinių visuomenėje. Tačiau Internetas šiandien kaip niekada anksčiau prisideda prie švietimo falsifikavimo. Štai Povilas iš Raseinių skelbiasi: “Rašau referatus, kursinius, ir kitus darbus. Greitai ir kokybiškai. Darbai vienetiniai. Priimami ir skubūs variantai” (<http://speros.lt/skelbimai/3157/>). Kitame portale Andrius skelbiasi: “Skubiai ir kokybiškai rašau kursinius, diplominius, magistrinius darbus. Darbai vienetiniai ir internete nepublikuojami, pristatomi sutartu laiku. tel.860862174”. (<http://mokslo.centras.lt/wwwboard.php3?xact=show&xid=10014>). Tokių skelbimų šiame portale išties labai daug. Dar viename portale <http://www.supermama.lt/forumas/> vyksta “aštrūs ginčai” už kiek ir kam parduoti ir ar apskritai verta parduoti. Viena iš diskusijų dalyvių, Quote pasivadinus, teigia, kad “aš taip pat rašau: ir sau, ir artimiems draugams. Ir už pinigus, žinoma. Pastarasis rašymas labiau patinka, nes jis pagerina piniginius reikalus. Ir tų darbų jau nemažai prisikaupė” (žr. Internete 2005-12-31). Čia atvirai teigiama, kaip ir kodėl pardavinėjami diplominiai ir net magistro darbai. Disertacijų poreikis mažesnis, bet kas paneigs, kad ir jos neperkamos, prieš tai užsakius “pas gerus dėdes, o gal ir tetas”. Naršau Internete toliau, o paieškos sistema jau rodo kitą ne mažiau “vertingą” svetainę <http://www.nesimokau.com/>, kurioje rasite kaip ir kokiomis sąlygomis rašomi referatai, rašiniai, konspektai, kursiniai ir diplominiai darbai ir t.t. Svetainėje <http://pasaulis.com/skelbimai/> taip pat galima rasti visą “šūsnį” skelbimų apie parduodamus kursinius ir diplominius darbus. Dar vienoje svetainėje www.skelbiu.lt nuolat pasirodo tokio turinio skelbimai: “Kokybiškas mokslinių darbų (referatų, kursinių, bakalauro, magistro darbų) rašymas edukologijos, psichologijos, vadybos, marketingo, teisės ir pan. tematika”. Tokių skelbimų ne tik kad nemažėja (kas būtų visai juokinga), bet nuolat daugėja. Galima būtų pajuokauti, ar ne todėl daugėja studijuojančiųjų skaičius? O kur dar nesiskelbiantys. Juk tokių ko gero dar daugiau, kurie tyliai ir pelningai dirba. Vieni įsivaizduoja, kad studentai dirba „liedami devintą prakaitą“, kiti įsivaizduoja, kad švietimas ir studijos itin produktyvūs ir jų kokybė nuolat gerėja. Argi tai ne falsifikatas tikrąją šio žodžio prasme?! Netgi pasigirsta nuomonių, kad kam taip sureikšminti, pavyzdžiui, bakalauro studijas, juk po to mokymasis tęsiasi, mokymasis visą gyvenimą. Labai jau madinga tapo deklaruoti mokymąsi visą gyvenimą. Ar tai netampa motyvu, savotišku pateisinimu sumenkinti pagrindines bakalauro studijas, joms skiriant neadekvatų dėmesį. Juk po to laukia įvairios tęstinių ir perkvalifikavimo studijų institucijos. Tik nešok pinigus, viskas bus OK. Baigėi bakalauro studijas ir keliauk toliau persikvalifikuoti.

Kita vertus, kam gi tie kursiniai ar diplominiai? Kam juos pirkti, gal geriau iš karto diplomą. Ir nebet kokį, o tokį, kurio širdis geidžia. Tokių pavyzdžių tiek Lietuvoje, tiek kitur pilna. Pačiam asmeniškai kai kuriuose Rusijos miestuose teko stebėti, kaip siūlomi diplomai ir atestatai tiesiog metro stotyse, gatvėse. Štai nesena ir niekaip nepasibaigusi V.Uspaschiko „diplomo“ istorija. Rodė, rodė per TV, mojavo savo abejotinos vertės popieriukais, o liko

neaišku, ar tas diplomats ko nors vertas. Su magistro studijomis taip pat daug neaiškumų. Tiesa, „nulėkė“ kelių dėstytojų galvas, bet kad magistro diplomo ponas Viktoras būtų netekęs negirdėjau. Pagaliau ponas Viktoras „studijavo“ Kauno technologijos universiteto magistrantūroje. Nebetkur. Pageidaujantys gali pasidomėti dar vienu įspūdingu reiškiniu. Kai kurios politikos, šou verslo, ir kitos „žvaigždės“ kažkodėl nestudijuoja Vilniuje ar Kaune, o „vyksta“ į provincijos universitetus. Etikos sumetimais pavardžių neminėsiu, tačiau besidomintys ir taip žino. Kas gali paneigti tikimybę (galimybę), kad jiems nebus „palengvintos“ studijos. Leiskite paklausti, ar tai ne vienas iš daugelio švietimo dedradacijos požymių?!

D.Lukas viename iš šalies dienraščių straipsnyje „Netikri diplomai lengvai pasiekiami“ rašė: „Jeigu į Ameriką indų plauti išvažiavęs lietuvis grįš su kurio nors JAV universiteto diplomu - stebėtis neverta. Už kelis šimtus dolerių jis gali nusipirkti bet kurios aukštosios mokyklos diplomą. Tiek pat kainuoja ir Rusijos universitetų mokslo baigimo dokumentai“ („Kauno diena“ 2005 birželio mėn. 28 d.). Tame pačiame straipsnyje teigiama, kad 2000 metais Kaune buvo sulaikyta grupė asmenų, kurių butuose rasta daugiau kaip 2 tūkstančiai universitetų (daugiausia KTU) netikrų diplomų. 2001 metais Klaipėdoje buvo išaiškinta klastotojų grupė, kuri padirbinėjo Rusijos ir Latvijos jūreivystės mokyklų diplomus. Vienas iš internautų komentuodamas šį straipsnį Delfi portale rašė, kad „Klaipėdos Universitete galima nusipirkti diplomą už 10000 eurų“. Tokio pobūdžio faktams surašyti „Lietuvos Aido“ puslapių tikrai nepakaktų.

Dar šis tas apie DŠD

Mano aptarti du esminiai doktrinos elementai – korupcija ir falsifikacija – nėra vieninteliai atributai ar elementai. Dar egzistuoja daugybė negerų dalykų, apie kuriuos reikia kalbėti ir dar svarbiau ieškoti išeities, kaip sumažinti neigiamas įtakas. Tyrimai rodo, kad blogėja moksleivių sveikata, kad plinta narkomanija ir alkoholizmas jaunimo tarpe, prekyba moterimis (tiksliau, jaunomis merginomis) ir kt. Lietuva pagal alkoholio suvartojimą ir jo sąlygotą žalą priskiriama aukščiausios rizikos grupei Europoje. ESPAD tyrimo duomenimis, 2003 m. 12,8 proc. 15-16 m. amžiaus berniukų bei 4,7 proc. mergaičių 10 ir daugiau kartų per savaitę vartojo alkoholį per paskutines 30 dienų. Narkotikų vartojimas taip pat plinta neregėtais mastais, prevencija liaudiškai sakant, nespėja iš paskos.

Pastaruju metu prabilta apie kitą dalyką, dar negirdėtą Lietuvoje. Ar reikalinga mokykloje policija? (Dialogas, 2005, Nr. 46). Štai koks paradoksas: bene pirmą kartą Lietuvos istorijoje pradedama kalbėti apie jėgos struktūrų būtinumą lietuviškoje, demokratine vadinamoje mokykloje, kur „brandinama“ visapusiškai harmoninga asmenybė. Taip, harmoningai ugdoma mokytojų, kurie gauna mažiausius atlyginimus, nes naujausi duomenys apie švietimo būklę Europoje skelbia, jog Lietuvos mokytojų atlyginimai 2002–2003 m. m. buvo patys mažiausi.

Būtinai noriu paminėti ir Lietuvos televizijas, kurios gana dažnai „maitina“ Lietuvos jaunimą pseudoreklamomis, „šviečia“. Štai „sukama“ per TV reklama, kaip senovės lietuviai kūrė LDK (Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę), nujojo iki Juodosios jūros, o reklamos pabaigoje butelis „vodkos“. Suprask žiūrove, štai ko jie ten trenkėsi, dėl degtinės. Šiame kontekste nublankta net laida „Keičiu žmoną“. Kokia gi problema, sumanei ar nusibodo ir keisk. Dar ir reklama „ant visos Lietuvos“ garantuota. Nelogiška reklama apie bebrą, su Colgate valantį dantis, tokia jau „nekalta“ atrodo, kad nebeverta net diskutuoti.

Trumpas epilogas

Nė vienas iš mūsų nesame Alfa ir Omega, tad negalime pretenduoti į jokią absoliučią tiesą ir galutinę išmintį. Tačiau negalime likti nuošalyje. Negalime leisti, kad negerovės „paskandintų“ pozityvius dalykus. Gėrio ir blogio kova amžina, tačiau šiandien pusiausyva akivaizdžiai pažeista. Žymus prancūzų filosofas-švietėjas Žanas Antuanas Kondorsjė

(Condorcet) rašė, kad „būsenu/būvių nelygybė ir švietimo nelygybė – štai dvi svarbiausios visų socialinių sukrėtimų priežastys“. Būkime budrūs, atsakingi ir pilietiški.

Lietuvos aidas, 2006-01-12, Nr. 9, p. 1, 8; 2006-01-13, Nr. 10, p.5.